

Gelenekselci ve Modernist
Paradigmalar Kiskacında
İmam Şâfiî

Editör
M. Mahfuz SÖYLEMEZ

Editör Yrd.
Mustafa ÖZGAÇ

Araştırma Yayınları
Ankara 2014

İMAM ŞÂFİİ'NİN TALEBELERİ, MEZHEBİNİ YAYAN ALİMLER VE SİLSİLE HALİNDE ŞÂFİİ FIKHI

Muhammed HAMİDİ¹

Giriş

Fikhi mezhepler içerisinde vefat tarihlerine göre sıralama yaptığımız zaman İmam Şâfiî'nin mezhebi üçüncü sırayı almaktadır. Ancak Alimlerinin ve mezhebe ait fıkıh kitaplarının çokluğu bu mezhebin birinci sırayı aldığını görmüş oluyoruz. İmam Sübkî'nin Tabakât eş-Şafi'iyye el-Kübrâ bu iddiamızın en önemli delilidir. İşte bu sebepten biz bu tebliğimizde İmam Şâfiî'nin talebelerini ve Mezhep alimlerinin yazmış oldukları önemli fıkıh kitaplarını anlatacağımız gibi, Şâfiî mezhebinin İslam alemin yayılmasını ortaya koyacağız.

İmam Şâfiî'nin Kısa Hal Tercemesi

Muhammed b. İdrîs b. Abbas b. Osman b. Şafi' b. Sâib b. Ubeyd b. Abdiyezîd b. Haşim b. Muttalib b. Abdimenaf b. Kussayy, el-Kureşî, el-Muttalibi (150/767-204/820)

Ehl-i Sünnet'in dört İmamından biridir.

Filistin Gazze'de doğmuş, iki yaşında iken Mekke'ye getirilmiştir.

İki defa Bağdad'ı ziyaret etmiş, 199/815 tarihinde Mısır'a gitmiş, 204/820 de Kahire'de vefat etmiştir. Müberrid onun hakkında şunu söyler: "Şâfiî zamanının en güçlü şairi ve edebiyatçısı, en fazla fıkıh ve kıraat bilen alimidir."

Ahmed b. Hanbel de şöyle der: "Eline kağıt ve okka alan herkesin boynunda Şâfiî'nin minneti vardır. Okçulukta Kureyş kabilesinin en mahir ferdi idi. Onda on isabet ettiriyordu. (Tam on ikiden vuruyordu)"

1 Yrd. Doç. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

Çok zeki idi. Küçük hacimli kitapları bir defa okumakla ezberlediği defalarca olmuştur. Önce şiir, lügat ve Arap tarihinde derinleştikten sonra, Fıkıh ve Hadis'e yöneldi. Yirmi yaşında iken fetva vermeye başladı.

Birçok eseri vardır. *el-Umm, el-Müsned, es-Sünen, Ahkamu'l-Kur'an, er-Risale, İhtilafu'l-hadis, es-Sabku ve'r-remy, Fadailu Kureyş, Edebu'l-kadi, el-Mevaris*, gibi eserlerinin bir kısmı matbu bir kısmı da henüz yazma olarak kütüphanelerde mevcuttur.

Onun ve mezhebinin mensuplarını anlatan birçok kitap yazılmıştır. En meşhuru İmam Sübkî'nin *Tabakatu's-Şâfiyye el-kübâ* kitabıdır.²

Ebu'l-Haccâc el-Mizzî *Tehzibu'l-Kemâl* adlı kitabında İmam Şâfiî'nin hadis rivayet ettiği hocalarını tespit etmiş ve şunları zikretmiştir:

1- İbrahim b. Sa'd ez-Zührî, 2- İbrahim b. Abdu'l-Azîz el-Cumehi, 3- İbrahim b. Muhammed el-Eslemî, 4- İsmail b. Abdullah. b. Kostantin, 5- İsmail b. Cafer el-Medenî, 6- İsmail b. Uleyye el-Misrî, 7- Enes b. İyâd el-Leysi, 8- Eyyub b. Süveyd er-Remlî, 9- Hâtim b. İsmail el-Medenî, 10- Hammâd b. Üsâme, 11- Davud b. Abdurrahman el-Attâr, 12- Said b. Salim el-Keddâh, 11- Süfyan b. U'yeyne, 12- Abdullah b. el-Haris el-Mahzûmî, 13- Abdullah b. el-Muemmil el-Mahzûmî, 14- Abdullah b. Nafi es-Sâîğ, 15- Abdurrahman b. Ebi Bekr el-Müleykî, 16- Abdulaziz el-Macişûn, 17- Abdulaziz b. Muhammed ed-Deraverdî, 18- Abdulmecîd b. Abdulaziz b. Ebi Revvâd, 19- Abdulvehhâb b. Abdilmecîd es-Sekafî, 20- Attâf b. Halid, 21- A'mr b. Ebi Seleme et-Tinnisî, 22- Malik b. Enes, 23- Muhammed b. İsmail b. Ebi Fudeyk, 24- Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, 25- Muhammed b. Halid el-Cenedî, 26- Muhammed b. Osman el-Cumehî, 27- amcası Muhammed b. Ali b. eş-Şâfiî, 28- Müslim b. Halid ez-Zencî, 29- Sana'â kadısı Mutarrif b. Mazin, 30- Kadı Hişam b. Yusuf es-San'ânî, 31- Yahya b. Hassân et-Tinnisî, 32- Yahya b. Süleym et-Tâifi, 33- Yusuf b. Halid es-Semtî.

2 Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lâm*:6/26.

Kendisinden hadis rivayet edenler de şunlardır:

Ebu Sevr İbrahim b. Halid el-Kelbî, İbrahim b. el-Münzir el-Hizâmî, Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Halid el-Hellâl, Ahmed b. Ebi Sureyc er-Râzî, Ahmed b. Sinan el-Kettân el-Vâsitî, Ahmed b. Abdurahman b. Vehb el-Mısırî, Ebu't-Tahir Ahmed b. A'mr b. Es-Serh, Ahmed b. Yahya b. Abdu'l-Azîz el-Begdâdî, Ahmed b. Yahya b. el-Vezîr b. Süleyman el-Mısırî, ebu İbrahim İsmail b. Yahya el-Müzenî, Bahr b. Nasr b. Sabık el-Hevlânî, Hermele b. Yahya et-Tuccibî, Hasan b. Muhammed ez-Zeferânî el-Begdadi, Hüseyin b. Ali el-Kerâbisî, Rebi' b. Süleyman el-Murâdî, el-müzzin. Rebi' b. Süleyman el-Cîzî, Said b. Telid er-Ruaynî, ebu Eyyub Süleyman b. Davud el-Haşimî, Ebubekir Abdullah b. Zubeyr el-Humeydî, A'mr b. Sevâd b. el-Esved el-Â'mirî, Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellâm, Ebu Yahya Muhammed b. Said b. Ğalib el-Attâr, Muhammed b. Abdullah b. Abd'il-Hakem, İmamın oğlu Muhammed b. Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, Muhammed b. Yahya b. Hassân et-Tinnisî, Ebu'l-Velid Musa b. Ebi'l-Cârüd el-Mekki, Harun b. Said el-Eylî, Ebu Yakub Yusuf b. Yahya el-Buveytî, Yunus b. Abdi'l-A'lâ.

Ebu'l-Haccâc el-Mizzî hadis alimlerince çok önemli olan bir bilgiyi bize aktarmaktadır:

"Ebu'l-Hasan Muhammed b. Hüseyin el-Âburî es-Sicistânî şöyle demiştir: Hadis bilen marifet erbabı bazılarından şunu işittim: Şâfiî kitaplarında: 'İbni ebi Z'ib'den bize sika (güvenilir) haber verdi' derse, (o sika) İbn ebi Fudeyk'tir.

'Leys b. Sa'd'den bize sika haber verdi' derse, kastedtiği kişi Yahya b. Hassân'dır.

'Velid b. Kesir'den bize sika haber verdi' derse, O Ebu Üsâme'dir.

'Evza't'den bize sika haber verdi' derse O A'mr b. Ebi Seleme'dir.

'İbnu Cureyc'den bize sika haber verdi' derse O Müslim b. Halid'tir.

'Salih mevla et-Tev'eme'den bize sika haber verdi' derse O İbrahim b. Ebi Yahya'dır.³

I

İmam Şâfiî'nin Talebeleri

I. Mekke'deki Ders Halkası ve Talebeleri

İmam Şâfiî ilimde ilerleyince Mescid-i haramda kendisine bir ders halkası kurar.

Mekke halkından talebeleri olduğu gibi, hac için Mekke'ye gelenler de ders halkasına iştirak etmişlerdir. Misal olarak Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Raheveyh'i zikredebiliriz.⁴

Mekkedeki talebelerin başında Ebu Bekir el-Humeydi gelmektedir.

el-Humeydi (000/000-219/837)

Ebu Bekir Abdullah b. Zubeyr el-Humeydi, el-Kureşî, el-Esedî, el-Mekkî

İmam, Hafız, Fakih, Harem şeyhi olan el-Humeydi "Müsnedü'l-Humeydi" eserinin müellifidir.

İbrahim b. Sa'd, Fudayl b. İyâd, Süfyan b. U'yeyne, Veki' b. el-Cerrâh gibi muhaddisler den hadis almıştır.

3 Hal tercemesi için bkz: Yusuf b. ez-Zeki, Ebul-Haccâc el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*:24/742-5049.

Müessesetü'r-Risale, 1400/1980- Beyrut.

Muhammed b. Osman ez-Zehebi, *Tezkiretu'l-Huffaz*: 1/329.

Dar el-kutubu'l-İlmiyye 1419/1998- Beyrut.

Tacu'd-din es-Subki, *Tabakat eş-Şâfiyye el-Kübrâ, mukaddime*:1/190.

Matbaat İsa el-Bâbî, el-Halebî, birinci baskı, 1383/1964- Kahire.

Ahmed b. Hacer el-Askalâni: *Tehzibu'Tehzib*: 9/23.

Dar Sadır-Beyrut.

Ahmed b. Muhammed İbni Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*:4/163.

Dar Sadır-Beyrut.

Ebu Nuaym ahmed b. Abdullah el-Esbehâni, *Hilyetu'l-Evliyâ*:9/63-160.

Darü'l-Kitâb el-Arabî 1405- Beyrut.

Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bağdadi, *Tarih bağdad*:2/56-73.

Dar el-kutubu'l-İlmiyye-Beyrut.

Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:6/26.

Daru'l-İlm lil-melayin 2002-Beyrut.

4 Muhammed et-Tayyib, *el-Mezheb inde's-Şâfiyye*:

Muhammed b. İsmail el-Buharî, Muhammed b. Yahya ez-Zuhli, Ebu Hâtîm er-Râzî gibi muhaddislerde ondan hadis rivayet ettiler.

Ahmed b. Hanbel onun için: Katımızda Humeydi İmamdır, der.

Buharî onun için: Humeydi hadiste İmamdır, der.

Farabrî Muhammed b. el-Muhalleb'den rivayet ederek şöyle der: Humeydi dedi ki: Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in hadisini reddedenlerle harb etmem diğer gazalardan benim için daha hoştur.

Mekkelidir. Fakih, sika ve muhaddistir. Onunla Mısır'a gitmiş ve vefatına kadar ondan ayrılmamıştır. İmam Şâfiî'nin vefatından sonra, ders halkasının müderrisi olmayı arzulamıştı. Bu hususta Muhammed ibnu Abdil-Hakem ile münakaşaya girdi, İbnu Abdil-Hakem galip gelince, Mekke'ye döndü. Mekke müftisi idi. İbn Uyeyne'nin talebelerinin reisi idi. Buhari ondan 75 hadis rivayet etmiştir. Sahihteki ilk hadis onun rivayetidir. Müslim, onu Sahih kitabının mukaddimesinde zikretmektedir. Matbu *Müsned*'i vardır.⁵

**Ebu İshak İbrahim b. Muhammed eş-Şâfiî el-Muttalibî
(000/000-237/851)**

İmam Şâfiî'nin amcazâdesidir.

Haris b. U'mayr, Hammâd b. Zeyd, Süfyan b. Uyeyne gibi muhaddislerden hadis aldı.

İbnu Mace, Ahmed b. Seyyâr Bekiyy b. Mahled, ibnu Ebî Â'sım gibi muhaddisler ondan hadis aldılar.

Hadis hafızıdır. Nesâî ve Darekutnî sikadır, dedilere.

5 Zehebi, *Tezkiretu'l-Huffaz*:2/413.
Zehebi, *Siyer A'lâm en-Nubelâ*:20/125-212.
Müessesetü'r-Risale.
Sübki, *Tabakat eş-Şâfiye el-kubrâ*: 2/140-143.
İbnu Hacer, *Tehzibu't-tehzib*:5/215.
Hayreddin Zirikli, *et-A'lâm*:4/87.

İmam Şâfi'nin fikhını neşredenlerdir. 237/851 de Mekke'de vefat etmiştir.⁶

Musa b. Ebi'l-Cârûd Ebu'l-Velid el-Mekkî

İmam Şâfi'den fıkıh öğrendi. Şâfi'nin el-Emâlî kitabının rivayet edendir. Şâfi'nin imlâ ettiği hadisleri ve fikhi istinbatları yazıya geçirdi. Şâfi'nin sika talebelerindendir. Şâfi'nin görüş ve mezhebinin yayılması için gayret gösterdi. Mekkede ikamet eder, Şâfi'nin mezhebine göre fetva verirdi. Diyanet, emanet ve vera' ehli idi. Ebu Â'sım en-Nebîl dedi ki: Rivayet ihtilafında ona müracaat edilirdi.

İbn Kâdi Şehbe *Tabakatu's-Şâfiyye* kitabında vefat tarihini zikretmemiştir.⁷

Yahya b. Ma'in ve Ebu yakub el-Buveyti'den hadis rivayet etmiştir.

Ez-Zaferânî, Reb'i ve Ebu Hâtim er-Razî ondan hadis almıştır.

Ebu'l-Velid dedi ki: Şâfi'nin şunu söylediğini işittim. Ben bir söz söyleyip Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'den ona muhalif sahih bir rivayet varsa, benim sözüm Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in söylediğidir. Bu sözünü Humeydî, er-Rabî' Ebu Sevr gibi talebeleri de rivayet etmiştir.

Şâfi'den şunu da işittim: Münazara ettiğim hiç bir kişinin hata etmesini (mağlup olmasını) istemezdim.⁸

II. Irak'taki Ders Halkası ve Talebeleri

İmam Şâfi Bağdad'a gidince orada da kendisine ders halkası kurmuş ve önemli alimler ona talebe olmuşlardır.

6 Zehebi, *Siyer A'lâm en-Nubelâ: Sübkî, Tabakat eş-Şâfiyye el-kubrâ: 1/80-81. İbnü Hacer, Tehzibu't-tehzib:1/154.*

7 Ebu Bekir b. Ahmed b. Muhammed b. Kadi Şehbe, *Tabakât eş-Şâfiyye:1/70*
Alem el-Kütüb, birinci baskı 1407-Beyrut.

8 Sübkî, *Tabakat eş-Şâfiyye el-kubrâ: 1/161-162. İbn Hacer, Tehzibu't-tehzib:10/339.*

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (164/780-241/855)

Ehl-i Sünnet'in dört İmamından birisidir. Hanbeli mezhebinin İmamıdır.

Babası Serahs valisi idi. İlim tahsili için Kufe, Basra, Mekke, Medine, Yemen, Şam, Mağrib, Cezair, Faris ve Horasan'a gitti. Yirmi sekiz bin hadis ihtiva eden Müsned kitabını telif etmiştir. Birçok kitabı vardır. Halife Me'mun zamanında başlayan Kur'an'ın mahluk olup olmadığı tartışmasında büyük işkence ve sıkıntılara maruz kalmıştır. Halife Mu'tasım döneminde 28 ay hapiste kaldı. Halife Vâsık zamanında serbest bırakıldı ve saygı gördü. Bağdat'ta vefat etti.

İmam Şâfiî'nin Bağdat'taki ders halkasında kendisine talebe olanların başında İmam Ahmed b. Hanbel gelir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi İmam Ahmed Mekke'ye geldikçe İmam Şâfiî'nin ders halkasını kaçırmazdı. Kendisine 'Sen Süfyan ibnu Uyeyne'nin ders halkasını bırakıp bu gence gidiyorsun' diyenlere cevaben "Süfyanın hadisini nâzil isnadla bulabilirim ama bu gencin dersinde kaçırdığımı başkasında bulamam' derdi.

İmam Şâfiî onu çok takdir eder ve onun için şunu söylerdi: 'Bağdat'tan çıktım, geride Ahmed b. Hanbel'den daha fakih, daha vera sahibi, daha zahid ve daha âlim bir kimseyi bırakmadım.'⁹

ez-Za'ferâni (173/789-260/874)

Ebu Ali Hasan b. Muhammed b. Sabbah ez-Za'ferâni, el-Bağdadî.

- 9 İbnu Sa'd, *et-Tabakatu'l-kubrâ*:7/354.
 Hatibi-i Bağdadî, *Tarih bağdad*:4/412.
 İbnu Halikkan, *Veşeytu'l-a'yân*:1/17.
 İbnu Asâkir, *Tarih Dimeşic*:2/28.
 Ebu Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*:9/161.
 Zehebi, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:11/177, 358.
 Sübki, *Tabakat eş-Şâfiîye el-kubrâ*:1/27,63.
 İbnu Hacer, *Tehzibu't-tehzib*:10/339.
 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/203.

Bağdat yakınlarındaki Za'feraniyye köyünden olduğu için bu nisbeti almıştır.

Süfyan b. U'yeyne, İsmail b. Uleyye, Veki' b. el-Cerrâh'tan hadis rivayet etmiştir.

Fakih ve muhaddislerin hocasıdır.

İmam Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Nesâî, İbnu Mace el-Kazvîni, Zekerîyya es-Sâcî, sahih müellifi İbnu Huzeyme, Ebu A'vâne el-İsferainî, İbu'l-Kasım el-Bağavî ondan hadis rivayet ettiler.

İmam Şâfiî'nin " el-Kavlu'l-Kadîm"(ilk görüşlerini ihtiva eden)kitabını ondan okumuştur. İmam Şâfiî'nin ravisidir. Zamanının en fasihi ve basiretli kişisi olup sika idi.

İbnu Hibbân dedi ki: Ahmed b. Hanbel ve Ebu Sevr Şâfiî'nin ders halkasına katıldıklarında, ders vereceği kitabı Hasan b. Muhamed ez-Zaferânî okuyordu.

Zekerîyya es-Sâcî dedi ki: Za'ferânî'nin şunu anlattığını işittim: Şâfiî bize (bağdad'a) geldi. Yanında toplandık. Birisi size okusun, dedi. Benden başka hiç kimse onun huzurunda okumaya cesaret etmedi. Orada olanların yaşı en küçük olanı ben idim. Daha yüzümde bir tüy bile yoktu. (doğrusu) o gün cesaret gösterip Şâfiî'nin huzurunda okuma cesaretine hayret ediyorum. Yukarda da ifade ettik, Zaferânî fesahat ve belağat sahibi kişilerden idi.

Zaferânî dedi ki: *Er-Risâleyi* Şâfiîye okuduğumda, bana hangi Arap kabilesindensin? diye sordu.

Bende: Ben Arap değilim, Zaferaniyye denilen köydenim, dedim.

Dedi ki: sen bu köyün efendisisin.¹⁰

10 Yusuf b. Abdî'l-Berr, *el-İntika*: 105.
Zehebî, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:12/262-265.
Sübkî, *Tabakat eş-Şâfiîye el-kubrâ*:2/114-117.
İbnu Hacer, *Tehzibu't-tehzib*:2/318.
Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:2/212.

3. el-Kerâbîsî (000/000-248/862)

Hüseyn b. Ali b. Yezîd el-Kerâbîsî

İmam Şâfiî'nin talebesi... Bağdatlıdır. Hadis fikh ve ilmi cem edenlerdendir.

Kerâbîs kalınca dokunmuş bir çeşit kumaştır. Bu kumaştan dokunmuş elbiseleri sattığı için bu nisbeti almıştır.

İlk başta Ehl-i re'yin mezhebine göre fıkıh öğrendi, sonra Şâfiî mezhebine intikal etti.

Usul-i fıkıh ve Fıkıh'ta, cerh ve tadil'de birçok eseri vardır.

Yezid b. Harun, İshak el-Ezrak ve Yakub b. İbrahim'den hadis aldı.

Muhammed b. Halef el-Bezzâr ondan hadis rivayet etti.

Hadisini rivayet edenler azdır. Halk-ı Kur'an'daki lafız meselesinde Ahmed b. Hanbel onun aleyhinde konuşuyordu, o da Ahmed'in aleyhinde konuşuyordu. Bu sebepten ondan hadis alanlar oldukça azdır.

Sübki onun için şunları yazmıştır: Ebu Ali el-Kerâbîsî ehl-i sünnetin kelim alimi olup, ilmi kelamda hadis ve fıkıhta üstat idi.

Kerabîsî'ye soruldu: Kur'an hakkında ne diyorsun ?

Şöyle cevap verdi: Allah'ın mahluk olmayan kelimadır.

Soruyu soran: Benim kur'an okurken lafzım hakkında ne diyorsun?

Kerabîsî: Lafzın mahluktur, dedi.

O kişi Ahmed b. Hanbel'e gitti olanı ona anlattı. Ahmed: Bu bidattır, dedi.

Sübki dedi ki: Ahmedin bu cevabının manası: Bunu sor-mak bidattır, bu konuda sükût etmek gerekir. yoksa iki dudak arasında çıkan lafzın kadim olduğunu söylediği zannedilmesin.

Kerabisi'nin bu görüşü Buhari, Haris b. Esed el-Muhasibi ve Muhammed b. Nasrv el-Mervezi'den de nakledilmiştir.¹¹

Ebu Sevr (000/000-240/854)

İbrahim b. Halid el-Kelbi, el-Bağdadi

Alim, İmam, Hafız, Huccet, Fakih ve Muhaddis, Irak Müftisi idi.

Süfyan b. U'yeyne, Abidete b. Humeyd, İsmail b. Uleyye, Yeki' b. el-Cerrâh, Yezid b. Harun'dan hadis rivayet etmiştir.

Ebu-Davud, ibnu Maceh ve ebul-Kasım el-Beğavi gibi muhadisler ondan hadis almıştır.

Ahmed b. Hanbel onun için: Elli seneden beri onu sünnet ile biliyorum, demiştir.

Nesâi onun için: Fakih, güvenilir kimsedir, demiştir.

İbnu Hibban onun için: 'Fıkıh, İlim, Vera ve Fazilette dünya İmamı idi' der.

Hatibi Bağdadi dedi ki: Önce ehl-i re'yin fikhına bağlı Iraklıların mezhebinde iken, İmam Şâfi Bağdad'a gelince onun derslerine devam etti, ehl-i re'yin görüşünden hadis'e geçiş yaptı.

Sonra müstakil bir mezhebi oldu.

İbnu Abdi'l-berr onun için: 'Çok eseri vardır, onlardan birisi Malik ve Şâfi'nin ihtilaf ettikleri konular hakkındadır. Bütün kitaplarında Şâfi'nin mezhebine meyl etmektedir.'¹²

III. Mısır'daki Ders Halkası ve Talebeleri

İmam Şâfi Irak'tan Mısır'a gidince kendisine ders halkası kurmuş, vefatına kadar devam etmiştir. Yüzlerce kişi ona

- 11 Zehebî, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:12/79-82.
Sübkî, *Tabakat eş-Şâfiyye el-İabrâ*:2/117-126.
İbnu Hallikan, *Vefyat el-A'yân*:1/145.
Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/37.
- 12 Zehebî, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:12/72-76.
Sübkî, *Tabakat eş-Şâfiyye el-İabrâ*:2/74-80.
İbnu Hallikan, *Vefyat el-A'yân*:1/26.
Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/37.

talebe olmuştur, ancak vefatından sonra onun yolunu, mezhebini devam ettirip kitaplarını rivayet eden dört talebesi bulunmaktadır. Onların hal tercemelerini arz edeceğiz.

el-Müzeni (175/791-264/878)

İsmail b. Yahya ebu İbrahim el-Müzeni.

Mudar kabilesinin Müzeyne koluna mensubiyetinden ötürü Müzeni nisbesini almıştır.

İmam Şâfi'nin Mısır'daki talebesidir. Zahid, alim, müçtehit, münazaracı, hüccetleri kuvvetli, Mısır'daki Şâfîilerin İmamıdır. Duası kabul oluyordu.

Ali b. Ma'bed ve Nuaym b. Hammâd'dan hadis almıştır. Rivayeti azdır ama fıkıhta baş idi.

Ebubekir b. Huzeyme, Ebu Cafer et-Tahavî, Ebu Nuyam b. Adiy, Abdurrahman b. ebi Hâtim şark ve ğarbtan birçok kişi ondan hadis rivayet etmiştir.

İbnu ebi Hâtim onun için: Saduktur,

Ebu Said b. Yunus: Sikadır, dediler.

el-Camiu'l-kebir ve el-Camiu's-sağîr, el-Muhtasar, et-Terğîb fi'l-ilm adında eserleri vardır.

Muhtasar adlı kitabı her tarafa yayılmıştır. Birçok kişi onu şerh etmiştir. İlerde şerhedenleri zikredeceğiz. Hatta Mısırda evelenen her kızın çeyizinde *Muhtasar kitabını* bulunduruyorlarmış.

İmam Şâfi onun için: 'Müzeni mezhebimin destekçisidir. Şeytanla münazara etse onu mağlup eder' demiştir.

Şâfi mezhebi onunla yayılmıştır.¹³

13 Zehebi, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:12/492-497.

Hatibi Bağdadî, *Tarih Bağdad*:6/65.

Sübki, *Tabakat eş-Şâfiyye el-kubrâ*:2/93-109.

İbnu Hallikan, *Vefyat el-A'yân*:1/71.

Abdurrahman İbnu ebi Hatim er-Râzi, *el-Cerh ve-Ta'dil*:2/204.

Matbaat meclis dairesi'l-maarif 1925.

Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/329.

4. el-Murâdî (174/790-270/884)

Rebi' b. Süleyman el-Murâdî

İmam, Muhaddis, Fakih, İmam Şâfi'nin talebesi ve Onun kitaplarının ravisidir. İbn Tolon Camiinde ilk Hadis imlâ edendir. Bu Caminin müezzini idi; Mısırlıdır.

Abdullah b. Vehb, Bişr b. Bekr vet-Tinnîsî, Eyyub b. Süveyd Yahya b. Hassan Said b. Ebi Meryem gibi muhaddislerden hadis aldı.

Ebu Davud, İbnu Mâceh, Nesâî, Ebu Zur'a, Ebu Hâtim, Zekeriyya es-Sâcî, Ebu Nu'aym, Ebu Cafer et-Tahavî, Abdurrahman b. ebi Hâtim, ebu A'vâne el-İsferâinî gibi şarktan ve garb'ten muhaddisler ondan hadis rivayet ettiler. Nesâî ve Said b. Yunus, İbnu ebi Hâtim onun için sika'dır dediler.

Şâfiî ona dedi ki: İmkan olsaydı ilmi yemek gibi sana yedirirdim.

Yine onun için: Rebi' benim kitaplarımın ravisidir, demiştir.

Ebu Ömer b. Abdî'l-Berr şunu söylemiştir: Muhammed b. İsmail et-Tirmizi, Şâfiî'nin kitaplarını Rebi'den alanların iki yüz kadar kişinin adını zikretti.

Fıkıhta Müzenî'nin seviyesinde değildi, Müzenî de Hadiste onun seviyesinde değildi.

İmam Sübkî *Tabakat eş-Şaffiyye*'de Rebi' el-Murâdî'nin İmam Şâfiî'den faydalı bazı sözleri nakletmektedir.

Rebi': Şâfiî şunu söyledi: Yemek hususunda dört şey farz, dört şey sünnet, dört şeyde adaptır.

Farz olanlar şunlardır: Yemekten önce ve sonra elleri, ta-bağı, bıçağı ve kepçeyi(kaşığı) yıkamaktır.

Sünnet olanlar da şunlardır: Yemekte sağ dizi dikip, sol ayağı yatırarak üzerine oturmak, lokmaların küçük olması, lokmayı iyice çiğnemek ve yemekten sonra (elle yemek yemiş ise) parmakları yalamaktır.

Adap ise: Sofrada büyük birisi varsa o elini yemeğe uzatmadan sen elini uzatma. Aynı tabaktan yemek yeniyorsa

önünden ye. Yemek yerken insanların yüzüne bakma. Yemekte az konuş.

Şâfiî dedi ki: Kızdırılmak istenen kişi hiç kızmiyorsa, eşektir. Bir kişi razı edilmek isteniyorsa, (her istediği verildiği halde yine de) razı olmuyorsa, o kişi nankördür. Bir kişi uyarıldığı halde, umursamıyorsa, mahrumdur. Kendisini ilgilendirmeyen işlere karışmıyorsa kınanmalıdır.

Şâfiî dedi ki: Hayatım boyunca ne doğru, ne yalan ve ne de sakadan Allah (cc) ismi ile hiç yemin etmedim.

Şâfiî dedi ki: En faydalı azık Takvadır. En zararlı şeyde düşmanlıktır.

Şâfiî'den şunu da işittim: İdare etmek ihtiyacını duyduğün kişinin arkadaşlığında sana bir hayır yoktur.¹⁴

5. el-Cizî (000/000-256/870)

ebu Muhammed Rebi b. Süleyman el-Cizî, el-Ezdî, el-Misrî.

Fakih ve salih bir kimse idi. İmam Şâfiî'nin talebelerindendir.

Abdullah b. Vehb, İshak b. Vehb ve Abdullah b. Yusuf'tan hadis rivayet etmiştir.

Ebu Davud, Nesai ve Ebu Cafer et-Tahâvî ondan hadis rivayet etmişlerdir.¹⁵

7. el-Buveytî (000/000-231/846)

Yusuf b. Yahya el-Kureşî, ebu Yakub el-Buveytî

İmam Şâfiî'nin talebesidir.

Mısırlıdır, Saïd bölgesinin alt tarafındaki Buveyt bölgesinden olduğu için bu nisbeyi almıştır.

14 Zehebî, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:12/587-591.

Zehebî, *Tezkiretû'l-Huffâz*:2/587.

İbnu ebi Hatim, *el-Cerh ve't-Tadil*:3/464.

Sübki, *Tabakat eş-Şâfiîye el-kubrâ*:2/132-139.

İbnu Hallikan, *Vefyat el-A'yân*:1/183.

İbnu Hacer, *Tehzibu't-tehzib*:3/245.

Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:3/14.

15 Zehebî, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:12/591.

Sübki, *Tabakat eş-Şâfiîye el-kubrâ*:2/131.

Abdullah b. Vehb'den hadis rivayet etmiştir.

Erebi' el-Murâdî, İbrahim el-Harbi, Muhammed b. İsmail et-Tirmizi, ebu Muhammed ed-Dârimî, ebu Hatim er-Râzî gibi muhaddisler ondan hadis aldılar.

İlimde İmam, amelde örnek alınacak kişi, zühd sahibi, da-ima zikreden ve fıkıh ilmine kendisini adayın birisi idi.

Zehebi diyor ki: Şâfiî onun hakkında: Talebelrim arasında Buveytî'den daha alimi yoktur, dediğini öğrendik.

Vefatından sonra onun yerine ders ve fetva vermiştir.

Abbâsî halifesi Vâsık döneminde kelepçeli, hayvan sırtlarında bağlı halde Bağdat'a götürüldü. 'Kur'an mahluktur' demesi için kendisine baskı ve işkence yapılmış, fakat el-Buveytî o sözü söylemekten imtina etetmiştir. İşkenceye dayanamayın bu alim Bağdat'ta hapiste vefat etmiştir. Şâfiî'nin görüşlerinden derlediği 'el-Muhtasar' adında bir kitabı vardır.¹⁶

8. İbn Abdîlhakem (182/798-268/882)

Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem, el-Mısri

Asrının fakihidir. İlimde Mısır'ın alimlerin reisi idi.

Abdullah b. Vehb, İbn ebi Fudeyk, Eşheb b. Abdulaziz, babası Abdullah b. Abdülhakem, Harmele b. Abdulaziz, Abdülhalah b. Nafi' gibi muhaddislerden hadis rivayet etmiştir.

Nesâî, Muhammed b. Huzeyme, A'mr b. Osman el-Mekkî, ebu Cafer et-Tahâvî, Abdurrahman b. Ebi Hatim ve Abul-Abbâs el-Asamm gibi muhaddisler ondan hadis almışlardır.

Nesai onun için sika'dır demiştir.

İmamların İmamı İbnu Huzeyme onun için şunu söylemiştir: İslam fakihlerinden Muhammed b. Abdülhakem kadar sa-

16 Hatibi-i Bağdadi, *Tarih bağdad*:14/299-303.

Zehebi, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:12/58-61.

Tacu'd-din es-Subki, *Tabakat eş-Şâfiyye el-Kübri*:1/275.

Ebul-Haccâc el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*:31/472-476.

İbnu Hacer, *Tehzibu't-tehzib*:11/427.

İbnu Hallikan, *Vefyat el-A'yân*:7/61-64.

Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:8/257.

habe ve tabiin kavillerini (sözlerini) bilen birisini görmedim. Yine demiş ki: Yer yüzünde Maliki mezhebini en iyi bilendir.

İbnu ebi Hatim onun için: Mısırın fakihidir ve sika'dır, İmam Malik'in talebesidir, demiştir.

Fıkıhtaki mezhebi Maliki iken İmam Şâfiî'ye talebe olmuş, onun mezhebine geçmişti. Vefatından sonra tekrar Maliki mezhebine dönmüştür.

Şâfiî'nin vefatından sonra onun yerine ders verme hususunda Buveyti ile araları açılmış, Buveyti galip gelince, aleyhe geçmiş ve tekrar Maliki olmuştur.

Kur'an'ın mahluk olup olmadığı tartışmasında Bağdat'a götürülmüş, bütün zorlamalara rağmen idarecilerin fikrine evet dememiştir. Mısır'a geri gönderilmiş ve Mısır'da vefat etmiştir.

Ahkamul-Kur'an, Irak Fakihlerine reddiye, Şâfiîye reddiye, gibi Birçok eseri vardır.¹⁷

Bunlar İmam Şâfiî'den ilim okumuş meşhur talebeleridir.

Şâfiî Olan Bazı Müfessirler

Abdurrahman İbnu Ebi Hatim er-Razi (240/854-327/938)

Hadis hafızıdır. Birçok eser telif etti. En meşhur eseri *el-Cerh ve't-Ta'dil* kitabıdır.¹⁸

Muhammed b. Cerir ebu Cafer et-Tabari (224/839-310/923)

Müfessir ve tarihçidir. Bazılarına göre kendisi hiç bir mezhebe bağlı değildir, kendisi İmamdır. Kendisine mahsus mezhebi vardır.

İmam Sübkî *Tabakatında* onu Şâfiî olarak kabul ettiğinde hal tercemesini vermektedir.¹⁹

17 Zehebi, *Siyer A'lâmu'n-Nubelâ*:12/497-501.

Tacu'd-din es-Subki, *Tabakat eş-Şâfiyye el-Kübrâ*:2/67-71.

İbnu Hallikan, *Vefyat el-A'yân*:1/456.

Zehebi, *Mizanu'l-İtidâl*:3/86.

Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:6/223.

18 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:3/324.

19 Tacud-Din es-Subki, *Tabakat eş-Şâfiyye el-Kübrâ*:3/120-128.

Camiu'l-bey'an adındaki tefsiri *Ahbâr er-Rûsûl ve'l-Mûlûk* adlı tarih kitabı kendisinden sonra eser yazanlara kaynak olmuştur.²⁰

Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Razî
(544/1150-606/1210)

Tefsir, Usul ve Kelam'da İmamdır. *Mefatihü'l-Ğayb* adlı tefsiri ve Şâfiî mezhebinin usulüne dair *el-Mahsul* adlı kitabı, oldukça meşhur ve önemli bir kaynaktır.²¹

Abdullah b. Ömer Nasirüddin el-Beydavi
(000/685-0001286)

Kâdî Beydâvî olarak meşhur olmuştur. Tefsiri muhtasar olmasına rağmen belağat yönünden alimlerce kabul görmüş bir tefsirdir. Beydâvî, Zemehşeriden çok faydalanmıştır.²²

Ali b. Muhammed ebu'l-Hasan el-Maverdi
(364/974-450/1058)

Abbâsî devletinin en meşhur kadılarındandır. el-Kâim bi emrillah zamanında Kadılar kadısı (baş kadı) olarak tayin edilmiştir. Birçok eser telif etmiştir. Tefsiri yanında, *el-Hâvî* adlı eseri Şâfiî fıkının en geniş kitabıdır. Ayrıca *Edebu'd-Dîn ve'd-Dünyâ* ile *el-Ahkamu's-Sultaniyye* kitapları oldukça meşhurdur.²³

Ali b. Muhammed el-Hazin
(678/1280-741/1341)

Tefsir ve Hadis alimidir. Şâfiî mezhebinin önemli Bağdatlı fakihlerindendir. Şam'da Sumeysatiyye medresesi kütüphanesinin kitap sorumlusu (hazini) olduğu için bu lakabı almıştır. Hazin tefsiri olarak meşhur olan *Lûbabu't-Te'vîl fî maani't-Tenzîl* adlı tefsiri ulema arasında kabul gören bir tefsirdir.²⁴

20 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:6/69.

21 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:6/313.

22 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:4/110.

23 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:4/327.

24 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:5/5.

Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şerbini
(000/000-997/1570)

Şâfiî fıkıh alimi ve müfessirdir. *Es-Siracul-Münir* adlı tefsiri vardır.²⁵

el-İzz b. Abdisselam (577/1181-660/1262)

Abdulaziz b. Abdisselam, İzuddin, Sultanu'l-Ulema. İctihad rütbesine yükselmiş bir Şâfiî fıkıh alimidir. Çok önemli eserleri yanında Tefsiri de kabul gören bir eserdir.²⁶

İsmail b. Ömer Ebu'l-Fidâ ibn Kesîr
(701/1302-774/1373)

Müfessir, Fıkıh alimi ve Tarihçidir.

Tefsir el-Kur'anu'l-azîm adlı tefsiri rivayet ve dirayeti cem' ettiğinden oldukça önemlidir.

el-Bidaye ve'n-Nihaye adlı tarihi de beüenilen bir tarih kitabıdır.²⁷

Abdurrahman Celaudîn es-Suyûti
(849/1445-911/1505)

Her konuda 600 kadar eser yazan büyük bir İslam alimidir.

Ed-Dürrü'l-Mensûr adlı tefsiri ve Hadis Usul-ü ile Hadisi şerif konusunda telif ettiği eserler alimlerin el kitabı olmuştur.²⁸

Eserleri ile İslam tarihinde meşhur olan büyük muhaddislerin bir çoğunun İmam Şâfiî mezhebine mensup olduklarını görüyoruz.

Şâfiî olan bazı muhaddisler:

Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, en-Nisabûri
(204/820-261/875)

Hadis Hafızı ve İmamı.

el-Camiu's-Sahîh'in müellifi.

25 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:6/6.

26 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:4/21.

27 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/320.

28 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:3/301.

Birçok eser telif etmiştir.²⁹

Muhammed ibnu Yezîd ibni Maceh el-Kazvîni
(209/824-273/887)

Hadis ilminde İmamdır.

Kütüb-i Sitteden Sünen-i İbnu Mace'nin müellifidir. Ayrıca Tefsiri ve Kazvîn tarihi diye de eseri vardır.³⁰

Muhammed ibnu İdrîs Ebu Hâtîm er-Râzî
(195/810-277/890)

Hadis hafızı, Buhari ve Müslim'in akranıdır. Tefsir kitabı vardır.³¹

Muhammed b. İsa et-Tirmizî (209/824-279/892)

Hadis hafızı ve İmamıdır. Buhari'nin talebesidir.

Kütüb-i sitteden Tirmizî'nin *sünen-i* olarak bilinen kitabın müellifidir.

İlel adında Suğra ve kubra olmak üzere hadiste çok önemli iki eseri daha vardır.

Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem'in şemailini anlatan hadsileri ihtiva eden *eş-Şemailu'l-Muhammediyye* adındaki eseri de zikredilmesi gerkir.³²

Ahmed b. A'mr ebu Bekir el-Bezzâr
(000/000-292/905)

Hadis alimi ve hafızıdır. *el-Bahru'z-Zehhâr* adındaki eseri Müsnedü'l-Bezzâr olarak da bilinir. İletli hadisleri ihtiva ettiği için hadis alimlerincede önemsenmektedir.³³

Muhammed b. Nasr el-Mervezî (202/817-294/906)

Hadis ve Fıkıh'ta İmamıdır. Ahkam da Sahabe görüşlerinin ihtilafını en iyi bilenlerdendir.

29 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:7/221.

30 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:7/144.

31 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:6/27.

32 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:2/322.

33 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/189.

Birçok eseri vardır.³⁴

**Ahmed b. Ali b. Şuayb Ebu Abdurrahman en-Nesâî
(215/830-303/915)**

Kütüb-i sitteden Sünen-i Nesâî olarak bilinen *el-Müctebâ*'nın müellifidir.

Ayrıca *es-Sünen el-Kübrâ* ve *Hasaisu Ali, ed-Duafa* gibi eserleri matbudur.

Kadı ve Hadis hafızıdır.³⁵

Muhammed b. İshak b. Huzeyme (223/838-311/924)

Fakih, müçtehit ve hadis hafızıdır. İmam Sübkî 140 tan fazla eserinin olduğunu zikretmektedir. Sahih ibni Huzeyme adıyla terlif ettiği hadisi kitabı oldukça meşhurdur.³⁶

**Yakub b. İshak Ebu A'vâne en-Nisaburî el-İsferâinî
(000/000-316/928)**

Büyük hadis hafızlarındandır. İmam Şâfiî'nin kitaplarını ve mezhebini İsferâin'e yayan odur. *Müsned Ebu A'vâne* adlı hadis kitabı oldukça meşhurdur.³⁷

Muhammed b. İbrahim b. el-Münzir (242/856-319/931)

İbnu'l-Münzir olarak meşhur olmuştur.

Müçtehit bir fakihtir. Tefsir ve fıkha dair eserleri vardır. Alimlerin icma' ettiği meseleri derleyen telifi kaynak bir eserdir.³⁸

**Muhammed b. Hibbân ebu Hatim el-Büstî
(000/000-354/965)**

İbnu Hibbân olarak meşhur olmuştur. Muhaddis ve tarihçidir.

Semerkand'ta kadılık yapmıştır. Çok eser telif etmiştir. Hadis alimlerince kabul gören en meşhur eseri *el-Envâ'* ve't-

34 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:7/125.

35 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/171.

36 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:6/29.

37 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:8/169.

38 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:5/294.

Tekâsîm adlı hadis kitabıdır. Bu hadis kitabı ne müsnedler gibi sahabe isimlerine göre ve ne de sünenler gibi konulara göreler. Hadislerin tertibinde apayrı bir yol takip etmiştir. Mîsal olarak: Emir ile başlayan ve nehiy ile başlayan hadislerin tertibi bunlardan bir bölümdür. Bu kitaptan hadis bulmak zor olduğu için Alaeddin b. Ali b. Balaban adındaki bir muhaddis bu kitabı sünenler gibi konulara göre tertib etmiş ve adını *el-İhsan bi tertib sahih ibni Hibbân* koymuştur. Ayrıca sika ravilerin adını zikreden *es-Sikât* yine cerh edilmiş ravileri zikreden *el-Mecrûhîn* adlı kitabı da çok kabul gören bir kitaptır.³⁹

**Ali b. Ömer ebu'l-Hasan ed-Darekutnî
(306/919-385/995)**

Zamanının hadis İmamı idi.

Hadis ilmine dair *Es-Sünen*, *el-İlel*, *el-Mü'telif ve'l-Muhtelif*, *ed-Du'afa* adlı eserleri oldukça meşhur ve kaynak kabul edilen eserlerdir.⁴⁰

**Hamd b. Muhammed ebu Süleyman el-Hattâbî
(319/931-388/998)**

Fakih ve Muhaddistir. Zeyd b. hattâb'ın neslinden olduğu için Hattâbî nisbesini almıştır.

Buhari'ye yazdığı *A'lâmü's-Sünen* ve Ebu Davud'un sünenine yazdığı *Meâlimü's-Sünen* isimli şerhleri kısa olmasına rağmen birçok alim bu kitaplarından nakiller yapmışlardır. Ğaribu'l-hadis kitabı da oldukça önemlidir.⁴¹

**Ahmed b. Abdullah ebu Nuaym el-Esbahanî
(336/948-430/1038)**

Hadis hafızı, tarihçi mutasavvıftır. Rivayette sika'dır. Birçok eseri vardır, en meşhuru *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakatu'l-Esfiyâ* adlı eseridir.⁴²

39 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*: 6/78.

40 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*: 4/314.

41 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*: 2/273.

42 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*: 1/157.

Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (384/994-458/1066)

Hadis İmamıdır.

İmamı'l-Haremeyn el-Cüveyni onun için çunu söylemiştir: İmam Şâfiî'nin her Şâfiî üzerinde fazilet (hakkı) vardır, Beyhaki haric. Onun Şâfiî üzerinde minneti vardır. Çünkü mezhebinin yayılması, görüşlerinin teyidi için birçok eser telif etmiştir.

Zehebi de diyor ki: İliminin çokluğundan fakihlerin ihtilaflı görüşlerini çok bildiği için, kendisine bir mezhep tesis etmek isteseydi buna muktedir idi.

Es-Sünen el-Kübrâ, es-Sünen es-Suğrâ, Delailu'n-Nubuuvve, Ma'rifetu's-Sünen ve'l-asâr, Şuabu'l-İmân gibi eserleri çok kabul görmüştür.⁴³

Ahmed b. Ali b. Sabit Ebubekir el-Hatib el-Bağdâdî (392/1002-463/1072)

Hadis hafızı, tarihçidir. Yakut 56 kitabının adını zikretmektedir.

Hadis ilimlerinin her konusunda yazdığı eserler o konuyu müstakil ilim haline getirmiştir.

En meşhur eseri *Tarih Bağdad* adlı kitabıdır.⁴⁴

İbni Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah ed-Dimeşkî (499/1105-571/1176)

Muhaddis ve tarihçidir. En meşhur eseri *Tarih Dimeşk* kitabıdır.⁴⁵

II**Şâfiî Mezhebi Fıkıh Kitapları ve Bir Kısımının Silsile Halinde Gelişmesi**

Şâfiî mezhebinin fıkıh kitapları İmam Şâfiî'nin eserleridir.

Bunlar *Kitap el-Umm, el-İmlâ, er-Risale* kitaplarıdır.

43 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/116

44 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:1/172

45 Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm*:4/273

Tacud-Din es-Subkî, *Tabakat eş-Şâfiyye*: 8/296

Mezhebin temel eserleri olan bu kitaplar talebelerince rivayet edilmiş ve neşredilmiştir. Ayrıca bu kitapları talebeleri el-Müzenî, Rebi' ve el-Buveytî tarafından ihtisar edilmiştir. İmam Beyhekî *Menakibu's-Şâfi* adlı kitabında kitaplarını tafsilatlı anlatmaktadır.⁴⁶

İmam Şâfi'nin eserlerinden sonra talebelerinin Fıkha dair yazdıkları eserleri önemlidir.

Buveytî'nin *el-muhtasar* kitabını Şâfi'nin kitaplarından kısaltarak hazırlamıştır.⁴⁷

Müzenî'nin eserleri de şunlardır:

*el-Camiu'l-Kebûr, el-Camiu's-Sağîr, el-Muhtasar, el-mensur, el-mesailu'l-mu'tebere, et-terjîbu fi'l-İlm, el-vesaik, nihayetu'l-muhtasar.*⁴⁸

Müzenî'nin *el-Muhtasar* kitabı *Muhtasaru'l-Müzenî* olarak çok meşhur olmuş, birçok alim tarafından şerh edilmiştir. Maverdî'nin *el-Hâvî*, Ebu Hâmid el-İsferâinî'nin *et-Ta'like* ve Cüveynî'nin *en-Nihaye* kitabını zikredebiliriz.

Şâfi mezhebinin eserlerini yazan alimler:

* Şâfi fıkına dair eser yazanlardan birisi de Ebu İshak İbrahim b. Ahmed el-Mervezî'dir.(340) Şâfi mezhebini Irak da neşredenlerdendir. Birçok eser telif etmiştir. En önemli eseri *Muhtasaru'l-Müzenî* kitabını genişçe şerh etmiştir.

* Zikredilmesi gerekenlerden birisi de el-Keffâl el-kebir olarak meşhur olan Ebu Bekir Muhammed b. Ali eş-Şâşî'dir. En önemli eseri İmam Şâfi'nin *er-Risale* kitabına yazdığı şerhtir.

* Şâfi mezhebinin meşhur alimlerinden eserleri kabul görenlerden birisi de Ebu Hamid Ahmed b. Muhammed el-

46 Ahmed b. Hüseyin el-Beyhekî, *Menakibu's-Şafi*: 1/246-257

47 Tacud-Din es-Subkî, *Tabakat eş-Şâfiyye*: 2/162-170
Zehebî, *Siyer A'lâm en-Nubela*: 12/58-61
Hatib el-Bağdadi, *Tarih Bağdad*: 14/299-303
İbni Hallikan, *Vefeyatu'l-A'yân*: 7/61-64
Muhammed et-Tayyib, *el-Mezheb inde's-Şâfiyye*: 54
Mektebet daru'l-Beyân el-Hadise, Taif 1421/2000

48 Tacud-Din es-Subkî, *Tabakat eş-Şâfiyye*: 2/93-109
Zehebî, *Siyer A'lâm en-Nubela*: 12/492-497

İsferâinî'dir. (406/1015) Yukarda *et-Ta'lûke* kitabını zikretmiştik. Bu kitap, Müzenî'nin el-Muhtasar kitabının şerhidir. 50 cilttir.

* Şâfi fikhında eserleri ilgi görmüş, fikh kitaplarında ondan çok nakiller yapılmış ve sözüne itibar edilmiş alimlerden birisi de Tahir b. Abdullah abu't-Tayyib et-Tabarî'dir. (450/1058) Bu büyük Fakih de Müzenî'nin muhtasarını *et-Ta'lûke* adıyla şerh etmiştir.

* Şâfi mezhebini fakihlerinden birisi de abu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Maverdî'dir. (450/1058) Aynı zamanda Kadı olan bu zatın *el-Hâvî* adlı kitabı Şâfi fikhının önemli eserlerindedir. Bu da Müzenî'nin muhtasar kitabının şerhidir. Sonra bu kitabını *el-İknâ'* adıyla kısaltmıştır.

* Eserleri ikbal görmüş ve alimlerce şerh edilmiş Şâfi mezhebinin köşe taşlarından birisi de İbrahim b. Ali abu İshak eş-Şirâzî'dir. (476) Bu büyük fakih meşhur muhaddis Hatibi Bağdâdî'nin hocası olmakla berbaber, ondan sonra vefat etmiş, hatta naşını omuzunda taşıyanlardan olmuştur. *Et-tenbîh* ve *el-muhezzeb* adlı eserleri çok beğenilmiş, adeta fetva mercii olmuştur. Birçok alim bu kitabı şerh etmiştir. En önemli şerhlerinden birisi İmam Nevevî'nin *el-Mecmu'* adlı kitabıdır. İmam Nevevî bunu tamamlayamamıştır. Bir kısmını Tacuddîn Ali b. Abdul-Kâfi es-Sübki telif etmiş o da tamamlayamamıştır. En son Ezher ulemasından Şeyh Muhammed Behî el-Muti'î bitirmeye muvaffak olmuştur. Şâfi mezhebinin görüşlerini delilleri ile anlatan bir fikh kitabıdır.

Bu büyük fakihin *et-Tenbîh* kitabı da çok ilgi görmüş ve üzerine birçok şerh yazılmıştır.

Hicri beşinci asrın sonlarında Şâfi fikhına dair ansiklopedi çapında büyük bir eserin telif edildiğini müşahade ediyoruz. Müellifi Ebu'l-Mehasin Abdulvahid b. İsmail er-Revyânî'dir. (501/1107) Kitabının adı: *Bahrû'l-Mezheb*'tir. Bu kitapta yine Müzenî'nin el-Muhtasar kitabının şerhidir. Şâfi fikhının en geniş kitabıdır. İsmine uygun deniz gibi bir eserdir.

Şâfiî fikhında çok önemli yeri olan kitaplardan birisi de Müzenî'nin el-Muhtasar kitabının şerhi *el-Beyân* kitabıdır. Bu kitabın müellifi Yahya b. Ebi'l-Hüseyn el-Umrânî el-Yemânî'dir. (578/1182) Bu kitap çok mühim olmasına rağmen baskısı oldukça geçikmiş, ancak yakın tarihte basılabilmektedir.

Bu kitaplardan sonra İmamı'l-Harameyn Abdülmelik b. Abdullah el-Cuveynî, Şâfiî ve talebelerinin *el-Umm, el-İmlâ, er-Risale*, Müzenî'nin, Buveytî'nin *el-Muhtasar* kitaplarını bir araya getirerek *Nihayetu'l-matlab fi dirayeti'l-mezheb* ismiyle şerh etmiştir. Bu kitap çok ilgi görmüş ve Şâfiî mezhebinin fikh kitaplarının aslını teşkil etmiştir.

İmam Ğazalî *en-Nihaye* kitabını *el-Basît* ismi ile kısaltmıştır. Bunun da uzun olduğunu görmüş, ikinci bir kısaltma yapmış adını *el-Vasît* koymuştur. Bununla da yetinmeyerek üçüncü bir kısaltma yapmış, adını *el-Vecîz* koymuştur. Ğazalî'nin bu kitapları fikh alimlerinde ilgi görmüş üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

İlk önce Necmeddin Ahmed b. Muhammed (710/1310) *el-Vasît* kitabını *el-Matlabu'l-âli bi şerh vasît lil-Ğazalî* ünvanı ile şerh etmiştir. 26 ciltlik büyük bir kitaptır.

Diğer bir alim Ahmed b. Muhammed el-Kamulî (727/1326) de bu kitabı *el-Bahru'l-muhîtt bi şerh el-Vasît* ismi ile şerh etmiştir. Yine bu kitabı Şihabuddîn Ahmed b. Abdullah el-Ezraî (783/1381) *et-Tevevssut ve'l-feth beyne'r-ravdati ve's-şerh* ismi ile şerh etmiştir. Bu kitapta 20 ciltlik büyük bir kitaptır.

Ebu'l-Kasım er-Râfiî Ğazalî'nin *el-Vecîz* kitabını *Fethu'l-aziz bi şerhi'l-Vecîz* adıyla şerh etmiştir. Bu kitap alimlerce ilgi ile karşılanmış, üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

İmam Muhyiddîn en-Nevevî *Fethu'l-aziz* kitabını *Ravdatu't-talibîn ve umdetü'l-müftîn* ismi ile kısaltmıştır. İmam Nevevî'nin bu kitabı da alimlerin ilgi odağı olmuştur.

Muhammed b. Abdullah b. Bahadır Bedreddîn *ez-Zerkeşî* (749/1348) İmam Nevevî'nin bu kitabını *Hadimu's-şerhi ve'r-Ravda* ismi ile şerh etmiştir. 14 ciltlik büyük bir kitaptır.

Ebu'l-Kasım er-Râfiî Ğazalî'nin el-Vecîz kitabını el-*Muharrer* ismi ile ihtisar etmiştir.

İmam Nevevî el-*Muharrer* kitabını *Minhacu't-Talibîn* unvanı ile kısaltmıştır.

İmam Nevevî'nin bu kitabı Şâfiî fukahasıncâ önemsenmiş üzerine birçok şerh yazılmıştır.

Şerh yazarlar şunlardır:

Şihabuddîn Ahmed b. Muhammed b. Hacer el-heytemî (974/1566) *Tuhfet'ul-Muhtac* ismi ile çok önemli bir şerh yazmıştır. Bu şerh Şâfiî mezhebine mensup alimlerce çok ilgi görmüştür. Yemen, Hicaz, Diyarı Şam, Türkiye Şâfîlilerince umde olarak kabul edilmiş ve fetva mercii olarak onunla amel edilmiştir. Şâfiî alimlerince izaha muhtac meseleler için üzerine haşiyeler yazılmıştır.

Bunlardan Abdulhamîd eş-Şîrvânî'nin haşiyesini zikredebiliriz. Ayrıca Ahmed b. Kasım el-A'bbâdî'de (994) bir haşiye yazmıştır.

Tuhfetu'l-Muhtac kitabı bu iki haşiye ile beraber on cilt olarak Mısırda ilk baskısı gerçekleşmiştir.

Minhac'ın en önemli şerhlerinden birisi de Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed er-Remlî'nin (1004/1595) *Nihayetu'l-Muhtâc ila şerhi'l-Minhac* adlı kitabıdır. Mısır'ın Şâfiî alimlerince *Nihaye* kitabının fetvaları *Tuhfe*'nin fetvalarına tercih edilmiştir.

Minhac kitabını şerh edenlerden birisi de Şemsuddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatib eş-Şerbînîdir. *Muğni'l-Muhtac ila ma'ânî el-fazî'l-minhâc* adlı bu şerh alimlerin adeta el kitabı olmuştur.

Muhammed ez-Zuhrî el-Ğamrâvî es-*Siracu'l-Vehhâc* adıyla *Minhac* kitabına muhtasar bir şerh yazmıştır.

Şeyh Zekeriya el-Ensârî İmam Nevevî'nin *Minhacu't-Talibîn* kitabını *Menhecû't-Tullâb* ismi ile kısaltmıştır. Kendisi bu kitabını *Fethu'l-Vahhâb bişerh menhecû't-Tullâb* adıyla şerh etmiştir. Bu kitap da Şâfiî mezhebine mensup alimlerce kabul görmüştür.

İbnu'l-Mukri olarak bilinen Yemenli alim Şerefud-din İsmail b. Ebubekir İmam Nevevî'nin *Ravdatu't-talibîn* kitabını ihtisar etmiş adını *Ravdu't-Tâlib* koymuştur. Bu muhtasar kitabı Şeyh Zekeriya el-Ensârî *Esne'l-metâlib şerh revdu't-Tâlib* ünvanı ile şerh etmiştir.

Yukarda adı geçen İbnu'l-Mukri Kazvîni'nin *el-hâvî es-sağîr* kitabını *el-İrşâd* adı ile kısaltmıştır.

Ahmed b. Hacer el-Heytemî *el-İrşâd* kitabını *el-İmdâd* ismi ile şerh etmiştir. Sonra bu kitabını uzun olduğunu düşünerek *Fethu'l-Cevâd* ismi ile kısaltmıştır.

Bu kitapların mümeyyiz vasfı yeni ve değişik fetva ve meseleleri ihtiva etmesidir.

İlk başta Fıkıh kitapları Iraklıların tariki ve Horasanlıların tariki olarak iki tarik tarzında ortaya çıkmıştır.

Iraklıların tarikini tesis edenler: Ebu'l-Kâsım Osman b. Said el-Enmâfi, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. Sureyc el-Begdâdi, Ebu't-Tayyib b. el-Mufaddal, Ebu Said Hasan b. Ahme el-İstahrî, Ebu İshak İbrahim b. Ahmed el-Mervezî, el-Keffâl el-Kebir eş-Şâşî, Ebu Hamid Ahmed b. Muhammed el-İsferâinî, Ebu't-Tayyib et-Rabarî, Ebu Ali Hasan b. Abdullah el-Bendinci, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed el-Mehâmilî'dir. Bunlar Bağdat'ta yetişip Şâfiî fıkım neşredenler olduğu için bu tarik onlara nisbet edilmiştir.

Horasanlıların tarikini tesis edenler şu alimlerdir. Büyük muhaddis Ebu A'vâne Yakub b. İshak en-Nisaburî.

III

Şâfiî mezhebini birçok memlekete yayanlar:

Hiç şüphe yok ki, Şâfiî mezhebinin ilk yayıldığı yer Mısır'dır. Mısırda mezhebini yayanlar özet olarak hal tercemelerini yukarda verdiğimiz talebeleridir.

Birçok yerden ilim talebeleri gelerek talebelerinden mezhebini öğrenip kendi memleketlerine taşıyarak yaymışlardır.

Şâfiî mezhebi Mısırdan sonra Yemen Hicaz, Diyar-ı Şam, İrak, Faris, Horasan, Sicistan ve Maverau'n-Nehr, Kafkasya gibi bölgelere yayılmıştır.

Şâfiî Mezhebinin Horasan ve Merv'e yayılması:

Hafız Abdân b. Muhammed el-Mervezi(293/905) Şâfiî mezhebinin ilk Horasan ve Merv'e götürmüştür.

Ondan önce el-Hafız Ahmed b. Seyyar el-Mervezi (268/881) bu hususta ilk faaliyeti olmuşsa da mezhebin tam olarak yayılması Abdân b. Muhammed'e nasip olmuştur.

Yukarda hal tercemesini verdiğimiz Ebu A'vâne el-İsferâinî (316/928) Şâfiî mezhebinin İsferâin'e ilk neşredendir. Ğazne hükümdarı Ğiyâsuddîn onun tesiri ile Kerrâmiyye mezhebinin terk ederek Şâfiî olmuştur. Bu olay Şâfiî mezhebinin o bölgede yayılmasını sağlamıştır.

Şâfiî Mezhebinin diyarı Şam da neşredilmesi:

İlk olarak Ebu Zur'â Muhammed b. Osman (302/914) ed-Dimeşki'nin Şam'a kadı olmasıyla girmiştir. Müzenin Muhtasarı'nın ezberlenmesini teşvik eden Ebu Zur'a, ezberleyenlere 100 dinar verirdi.⁴⁹

Zaman ilerledikçe Şâfiî Fıkhının büyük alimleri hep Şam'da yetişmişlerdir.

Bunlardan İbnu's-Salâh, Yahya b. Şeref en-Nevevi, ebu'l-Haccâc el-Mizzî, Zehebi, Sübkî, İzz b. abdu's-Selâm gibi alimleri sayabiliriz.

Şâfiî Mezhebinin Yemen'e girmesi:

İlk olarak bu mezhebinin Yemen'de yayılması Kasım b. Muhammed b. Abdullah el-Cumehî el-Kureşî (430/1038) ile olmuştur.⁵⁰

Bu büyük fakihin el-Cünd bölgesinin 'Sefhene' kasabasına yerleşmesi ile olmuştur. Bu kasabada talebe okutmuş, on-

49 Tacud-Dîn es-Subkî, Tabakat eş-Şâfiyye: 3/196-198
Muhammed et-Tayyib, *el-Mezheb inde's-Şâfiyye*: 66

50 Muhammed et-Tayyib, *el-Mezheb inde's-Şâfiyye*: 68

dan yetişen talebeleri Yemenin muhtelif şehir ve bölgelerinde medrese açarak onlar da talebe okutmuşlardır. Tabii bu medreselerde Şâfiî fikhî okutulduğu için, bu mezhep Yemen'in her yerine yayılmıştır. Yemende iki mezhep vardır. Şâfiî mezhebi ve Zeydi mezhebi.

Yetiştirdiği talebelerinden şunları sayabiliriz:

Cafer b. Abdurrahim el-Mehâî (460/1067)

Şeyh İshak el-Eşşâri

Ebu Hafs Ömer b. İshak

Ebu'l-Hayr Eyyub b. Muhammed (450/1058)

Ebu İshak İbrahim b. Ebi İmran (450/1058)

Abdumelik b. Muhammed (493/1099)

Esad b. Hallâd

Muhammed b. Salim (456/1064)

Birçok mezhebin yayılmasında siyasetin büyük bir tesiri olduğu gibi Şâfiî Mezhebinin yayılmasında da siyasetin rolü olmuştur. Bilahassa hicri beşinci asırda kendisi de Şâfiî olan Muhammed Alparslan b. Davud ve Veziri Nizamü'l-Mülk(408/1017)ün Şâfiî mezhebinin Horasan ve Maveravnehr, Irak, bilahassa Bağdat'ta yayılmasında çok hizmetleri olmuştur.

Bundan dolayı öz de olsa bu büyük siyaset ve devlet adasını biraz tanımamız gerekir.

Nizamü'l-Mülk

Ebu Ali Hüseyin b. Ali et-Tüsî eş-Şâfiî (408/1017-485/1092)

Tüs şehrinde doğan bu büyük vezir, küçüklüğünde Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş, ilme yönelerek sarf ve nahiv ilmini iyice öğrendikten sonra Fıkıh ve Hadis'e yönelmiştir. O asrın gereği olarak meşhur alimleri dolaşmış, onlardan hadis yazarak zamanın büyük bir alimi olmuştur. Muhammed Alparslan'a vezir olduktan sonra ismiyle anılan Bağdad, Belh, Nisabur, Herat, İsfahan Merv, Basra Tabaristan ve Musulda

'Nizmaiye' medreselerini tesis etmiştir. Bu medreselerdeki müderrislere ve talebelere ilk maaş bağlayan devlet adamı kendisidir.

Nizamül-Mülk'ün vezirliği 30 sene devam etmiştir. Tesis ettiği medreselere, müderrislerine ve talebelere cömert davranarak, maddi sıkıntı çekmelerini önlemiştir. Onun zamanında ilmi faaliyet ilerlediği gibi Şâfiî mezhebi de oldukça yayılmıştır. Çünkü kendisi bu medreseler tayin edilecek müderrisin Şâfiî olmasını şart koşturmuştur.

Bağdad'taki Nizamiye medresesinin en meşhur müderrislerinden Ebu İshak eş-Şirâzî(476/1083), Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed el-Ğazali'yi zikretmemiz yeterli olsa gerek.

Sonuç

Yazdıklarımızı özetlersek şu sonuca varmış olacağız.

a- İmam Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'nin neşrettiği ilim ve yetiştirdiği talebelerin gayreti ile her ne kadar istatistik bir araştırma yapılmamış olsa bile, bölgeleri nazarı itibara aldığımızda İslam aleminde mensuplarının çokluğu ile ilk sırayı almışlardır.

b- Şâfiî Fıkhnın kitapları diğer mezheplerin kitaplarından daha fazla olduğu inkar edilmez bir gerçektir.

c- Birçok Müfessir ve muhaddis Şâfiî mezhebine mensup olmaları bu mezhebin farkını ortaya koymaktadır.